

Az én rendszerváltásom 17. István király és a magyar néphagyományok

Vannak szerencsés történeti személyiségek, akiknek alakját a néphagyomány övezi, s a népköltészetben, népszokásokban is hely jut nekik. Függetlenek ezek a tényleges történeti tettektől, valóságos jelentőségtől, vagy épp a hivatalos ideológiáktól. Szent László, Hunyadi Mátyás s kisebb mértékben apja, János, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos népszerűek, s számos helyi monda, dal, olykor szokás őrzi méltó emléküket. Mások, mint Bethlen Gábor, aki nagy –egyedül csatát sem veszített – magyar fejedelem vagy második országépítőnk, IV. Béla legfeljebb helyi mondákban, homályos tatár történetekben kapnak helyet. S közben egy Haynauról (Hajnó), egy Báthory Erzsébetről, vagy utóbb Rózsa Sándorról egész monda- és hiedelemkörök alakulnak ki, vándortörténetek, mondák kapcsolódnak nevükhöz, s fenntartja őket a népi emlékezet.

Első, szent királyunk nem ily szerencsés. Ünnepe, névnapja, augusztus 20-a hivatalos egyházi és állami ünnep. Már az 1222-es Aranybulla törvénybe iktatta ereklyéjének, a Szent Jobbnak a tiszteletét, a nevéhez és személyéhez fűződő tárgyi emlékek: a szent korona, a koronázási palást, a neki tulajdonított kard és egyéb koronázási jelvények a magyar államiség és jog szimbólumaiként ismeretesek a középkorban is. Kevés tér marad, hogy a népi fantázia a maga törvényei szerint utat találjon a szent király emlékéhez, s a maga módján s műfajai által tartsa életben emlékezetét.

Az eddigi, olykor erősen egyházi fogantatású irodalom úgy vélte, hogy csupán az állami és egyházi hivatalos tisztelet szorította a néphagyományokat a perifériára, s a minduntalan megújuló életművének volt csupán a gát. Mi megkockáztatjuk, hogy más is közrejátszott. Az, amiről a keresztyén egyház, s a magát Mária és Szent István országának tartó Magyar Királyság sem beszélt szívesen. S amelyről ma természetesen szólhatunk.

Óriási az a fordulat, amelyet István végrehajtott. Egy keleti típusú, szájhagyományok és szokások által összetartott népet vezetett be a keresztyén Európába úgy, hogy annak századokon át fontos politikai tényezője lehetett, mint önálló és erős állam. Ez nem kis véráldozattal járt. Nehezen tartották a pogányok keresztség alá a fejüket, s még nehezebben mondtak le korábbi jogaikról. A királynak pogánylázadásokkal kellett megküzdenie, miközben Európa keleti és nyugati része között politizált. A kor pogány szimbólumait tűzzel-vassal irtotta. Diószegi Vilmos, nagy néprajzkutatónk döbbsentett rá minket arra, hogy a samanisztikus világkép szimbólumait, szokásait hogyan irtotta ki ő, s irtották az őt követő keresztyén királyok. Vazul csak egy a sok közül. Szent helyek, üldözendő szokások, új hit s norma bevezetése csak kemény, kegyetlen munkával végezhető el. Voltak bizonyára e kegyetlenséget fenntartó

hagyományok, amelyek mára –épp tisztelete, s az egyház és állam miatt– elfelejtésre ítéltettek. Bálint Sándor egy deszki magyarázatot idéz a Szent Jobbal kapcsolatban, s ez szerint is kiemeli „a király emberfölötti keménységét” is: *„István király Babilonba utazott az édesanyjával, aki úgy találta, hogy a tornyot még maga Isten sem döntheti össze. Szent István ezen annyira megbosszankodott, hogy édesanyját pofonvágta. Utána megrettent: maga vágatta le a kezét. Ez van meg még most is.”* E Roland-énekben is fellelhető motívum nem véletlenül kapcsolódhatott a pogányokkal kegyetlenül elbánó István alakjához.

De nem lehet véletlen az sem, hogy a hazai néphagyományban inkább a trencsényi szlovákok mondái őrzik alakját úgy, hogy egy hegy belsejében várja katonáival azt, mikor fenyegeti igazi veszély a népet és országot. Hogy bánáti román kolinda őrzi meg az álomlátó István királyt, s palotaépítésének történetét. Hogy szlovák és morva ének szól arról, hogy „Magyar haza földjén/Vérviharos örvény;/ Küzd a fény az árnnyal:/Szlovák a pogánnyal”, miközben a tomboló harcban „Szent István velünk volt.” De a moldvai csángók is tudnak éneket a „Magyar István királyról”, aki hadba viszi őket.

A csángókat, akik messze vannak, s akiknek a magyar korona jelenti a római kereszténységet, nem kötik olyan emlékek, mint a belső országbelieket, s úgy véljük, a szlovákokat, morvákat s románokat sem. A magyarok közvetlen emlékei pedig elhaltak, mert negatív előjelűek voltak, a pogányság és kereszténység harcáról szólhatnak. Erre nincs bizonyítékunk, csupán annyi, hogy Szent István születését már a szentté avatás legendái összekapcsolják az Árpád-ház legendájával, s Emese álma, illetve István születésének megjósolása azonos tőről fakad, s a Bibliával is összeegyeztethető (Keresztelő Szent János születésének jóslata). A pozitív előjelű pogány hagyományok átszíneződtek, s a legenda részévé váltak, ám nem őrzik őket a népi emlékezet.

Így együtt talán teljesebb a kép. Nem csak a hivatalosság, de bizonyos, a középkorban végbement folyamatok is megértetik velünk, miért nem vetekedhet István alakja Szent Lászlóéval, Mátyáséval vagy Rákócziéval.

A néphagyományok azonban nem halnak el, sőt újak keletkezhetnek, ha arra alkalom és alap van. Fehérgyarmaton –szülőföldemen– gyermekkoromban széltében-hosszában beszéltek az öregek, hogy a háborút Szent István megjósolta: nagy fényességben jelent meg az égen 1939-ben, fehér lovon ült, koronával a fején, lángpallossal a kezében. Az öregek tudni vélték, hogy a háború eléri hazánk földjét is. Így is lett. A mondában nem nehéz felfedezni a Szent István-év során újra megismert legendarészletet, a háborútól való félelmet, a tízpengősen ábrázolt szent királyt, s egy sor hiedelemmotívumot.

Az én rendszerváltásom 17. István király és a magyar néphagyományok

Írta: Szabó László

2012. július 18. szerda, 00:00 - Módosítás: 2018. április 03. kedd, 19:22

Reméljük, ma alakja boldogabb jövődönket idézi majd fel!

Megjelent: Új Néplap, 1991. augusztus 18.